

pesništvo na licitaciji

Selimir Radulović: ANTOLOGIJA,
savremeno pesništvo u Vojvodini,
1945—1990, Književna zajednica
Novog Sada, 1990.

zoran đerić

Antologije nastaju u trenutku kada je potrebno vrednovati ili iznova vrednovati određenu književnost, tradicionalna, pa i savremena literarna ostvarenja; kada se želi izvršiti izmena i dopuna postojećih estetičkih pravila, uneti nova imena, novi tekstovi, nova dela. Takve su izmene neophodne, ne samo u pogledu bio/bibliografije, već i kako bi se pratio nastanak i razvoj novih književnih vrednosti, zadovoljila čitalačka potreba i kultura mladih čitalaca. Antologije, znači, uočavaju najvrednije trenutke jedne književnosti, kako u njenoj sadašnjosti, tako i u njenoj prošlosti sa fona sadašnjosti; potvrđuju konstantne literarne vrednosti, ali nameću i nove, ponekad i nepomirljivo drsko, šokantno za tradicionalnu književnu kritiku i estetiku, za čitalački ukus. Vremenom, razlozi za takav nastup, potvrđuju da li je bio valjan ili pogrešan.

Antologija savremenog pesništva u Vojvodini, koju je sastavio i predgovorom pratio Selimir Radulović, prihvatila jednu takvu obavezu, s njom i rizik, da predoči 45 godina književnog stvaranja u jednoj višenacionalnoj i višezjezičkoj sredini kakva je Vojvodina. Princip po kojem je sastavljena bio je teritorijalni: sve književnosti, na svim jezicima ulaze u takav izbor. Tu nije prevashodno u pitanju poetička srodnost, literarna povezanost, već, jednostavno — mesto rođenja i mesto življenja postaju primarni za pripadnost jednoj književnosti, odnosno književnostima jednog podneblja.

Puno je antologija sačinjeno po ovakvom kriterijumu i ni jedna se nije do danas »održala«. Sastavljene za određene prigode, bilo da su pokušavale da sagledaju razvoj ili samo jedan, savremeni trenutak, knjige koje u sebi sadrže toliko suprotnosti morale su se raspasti. Desetine autora, koji nemaju ništa zajedničko, koji su živeli i stvarali u različitim društvenim, političkim i ekonomskim uslovima, pod uticajima različitih poetika, doprinose heterogenosti (danas omiljenoj poštapalici), ali da li je to dovoljno za njihovo smeštanje pod isti krov, pod korice jedne knjige.

Pri sastavljanju Antologije, sudim na osnovu imena recenzenata, Radulović je konsultovao poznavaoce književnosti koja nije napisana na srpskohrvatskom jeziku: Janoš Banjai je, pretpostavljam, bio pomoć u izboru pesnika koji pišu na mađarskom jeziku; Mihal Harpanj — konsultant za pesnike koji pišu na slovačkom jeziku; Julijan Tamaš je, pretpostavljam, konsultovan za književnost Rusina; a Miodrag Miloš — za književnost vojvodanskih Rumuna. Sve pesme su objavljene u prevodu na srpskohrvatski jezik, tako da je jedan od kriterijuma bio i odabir najbolje već prevedene pesme. Ne znam da li bi, da je bio u mogućnosti, sastavljač uslovljavao prevodenje i objavljivanje drugih, možda kvalitetnijih pesama koje bi mogle predstavljati autore u pravom svetlu, ili po sastavljačevom izboru, ili se morao pomiriti sa onim što je dotad bilo prevedeno, dakle — jednom već izabrano i predočeno čitaocima na nematernjem jeziku.

Tako su se u ovom antologiji našli različiti pesnici, čak njih pedeset, od najstarijeg, Lasla Gala, rođenog 1902. godine, do najmlađeg, Ota

Horvata, rođenog 1967. godine. Izbor otvara pesma Mihala Babinke koja je, kako to zapaža Radulović, *sva u znaku promene: od insistiranja na jarkim metaforičkim bojama, preko usvajanja i primene podsticajnih iskustava simboličke poetike, do »disfemičnih i ironičnih imenovanja«*. U drugom delu, svrstani po hronološkom redu, nalaze se pesnici: Laslo Gal, Mihaj Avramesku, Boško Petrović, Paljo Bohuš, Radu Flora, Pavle Popović, Aleksandar Tišma, Jan Labat, Jožef Pap, Mihal Babinka, Karolj Ač, Ferenc Feher, Florika Štefan, Borislav B. Milić, Miroslav Antić, Rade Tomić, Gojko Janjušević, Đura Papharhaji, Istvan Konc, Miroslav Striber, Petko Vojnić Purčar, Slavko Almažan, Istvan Domonkoš, Kalman Feher, Jasna Melvinger, Oto Tolnai, Vujica Rešin Tucić, Boško Ivkov, Katalin Ladik, Vičazoslav Hronjec, Pero Zubac, Pal Bender, Slavko Matković, Dušan Vukajlović, Radivoj Šajtinac, Vojislav Despotov, Joan Flora, Julijan Tamaš, Miroslav Dudok, Petru Krdu, Milenko Fržović, Nenad Grujičić, Janoš Siveri, Dušan Radak, Ivan Negrišorac, Vladimir Garjanski, Zoran Đerić, Vojislav Karanović, Saša Radonjić, Laslo Blašković i Oto Horvat. Treći deo posvećen je pesmi Vojislava Despotova, pesniku koji igra, kako to veli Radulović, *na kartu iznenadjenja, neobičnosti, na kartu prestupa, preinačenja, šoka, pa i ataka na čitaoca*. Možda, na ovaj način, i priređivač ovog izbora želi da »atakuje« na svoje čitaoce, da im ponudi jedno novo, drugačije, »preinačeno« čitanje.

milan blanuša

Već i sam popis imena pesnika koji su uvršteni u Antologiju Selimira Radulovića svedoči o sastavljačevim afinitetima, ali i o teškoćama da se iz mnoštva knjiga i imena koja su za beležena u savremenom pesništvu u Vojvodini za poslednjih 45 godina, izdvoje autentične pojave, najbolji predstavnici i tekstovi koji i danas nešto znače. Svestan činjenice da mora na određeni način da opravda jedan ovakav izbor, da iznade zajedništvo, Radulović u predgovoru »Duh cjeline i duh posebnosti« pokušava da uoči generacije, poetičke srodnosti ili barem određene zajedničke postupke. Generalizacije ovakvog tipa, najčešće, ne uspeavaju, ili, barem, ne deluju dovoljno ubedljivo. Nemoguće je pomiriti nepomirljivo, približiti suprotne polove, ublažiti razlike... Antologija jeste neka vrsta sinteze različitih iskustava i vrednosti, uvek povezana sa rizikom ukoliko se ne odabere (ili pronađu) prava merila, veličine za poredjenja, ili upoređivanja.

Ipak, i pored izvesnih nedoslednosti i nepotpunosti, slagali se mi ili ne sa izborom imena i pesama, potrebne su knjige poput ove, pre svega kao rezime onog što se pisalo, pa i kao najava onog što se piše na pesničkom tlu Vojvodine. Kad je u pitanju ono prvo, što bismo mogli podvesti pod tradiciju, tu sastavljač nije mnogo podbacio. Išao je utabanim, proverenim sta-

zama. Ali, birajući savremene pesnike, opredeljujući se za modernitet, odnosno post-modernitet, za avangardne ili za individualne poetike — sastavljač je, uglavnom, išao linijom manjeg otpora. Jedina smelost, ako se ona tako može nazvati, je izostavljanje pojedinih pesničkih imena koja su se u jednom ovakvom izboru morala naći. Mislim tu na pesnike poput Jovana Zivlaka i Vladimira Kopicla. Radulović je toga svestan, kao i činjenice da je čak i to stvar relativna, predmet subjektivnog opredeljenja, sastavljačevih afiniteta ili nečeg sličnog. U jednoj ovakvoj licitaciji pesništva — neko je dobio manje, a neko više prostora, pesama, a s njima i značaja. Ne znači da je tako postigao veću vrednost, ili izgubio kvalitete koje stvarno poseduje. Pa tako i ovaj izbor ima svoju cenu: jednima je to jeftino, a druge će to, pak, skupo koštati.

□ □ □

pusti put, zarasli vrtovi

Tomislav Domović, PANCIR
TASTATURA, Zagreb 1990.

saša radojčić

Čak i da zanemarimo doprinose pojedinačnih autorskih poetika mladih pesnika koji su poslednjih godina unosili neke nove tonove u savremenu hrvatsku poeziju (a okupljeni su uglavnom oko časopisa *Quorum*), moramo priznati da je njihovo (ponovno) skretanje pažnje na povesne aspekte poetskog dela učinak ogromne važnosti. Sporno je koliko se taj učinak može smatrati autohtonim quorumskim postignućem, a koliko je refleks na opšte tokove pesništva u Jugoslaviji (i Evropi) — pa čak i to da li se on može besprotivno uskladiti sa programskim izjavama pojedinih pesnika i kritičara, o navodnoj polivalentnosti i nesvodivosti individualnih pesničkih projekata; ali nesumnjivo je da su quorumši uspeali da skiciraju jedan poseban interpretacijski kontekst, makar i samo kao doprinos ionako bogatim mogućnostima čitanja pesničkog teksta. Tako ni posmatranje nove knjige Tomislava Domovića (1984), autora već izgrađene samosvojnosti, nije moglo ostati nedotaknuto promenama poetičkih prioriteta na koje su quorumši ukazali, bez obzira na to što Domović, uporno, gazi usamljeničkom stazom mimo svih krugova i kružoka. Pokazuje se, naime, da *Pancir tastatura* u nekoliko važnim tačkama predstavlja otklon od poetičkog koncepta, realizovanog u prvoj Domovićevoj knjizi *Heretik na deset načina*, koja je svojevremeno bila nagradena prestižnom nagradom »Goran« za mlade pesnike.

Ako su se pesme iz prethodne Domovićeve zbirke s pravom mogle opisivati kao svojevrsne »verbalne eksplozije«, a njihova osnovna intencija kao izrazito socijalno-kritička, sada se čini da je došlo do ublažavanja pojedinih, u prvi mah ekstremno zadatih poetičkih koordinata. Jezička disciplina dala je u *Pancir tastaturi* neke vrlo zanimljive rezultate — da pomenemo samo osoben način na koji se uspostavlja i funkcionišu poredbene konstrukcije: ovde se poredbe sasvim »neslične« stvari, stanja ili okolnosti, ali to ne izgleda »neprirodno« (npr: »zrakom se prevrćemo kao ogarci spaljene tajge«; »sumrak je čaroban kao s razglednice odaslane s nekoliko godina zakašnjenja«; »curice su stisnute kao samostani u bregovima«).

U tim poredbama ima mnogo ironije, ali nema sarkazma, njihova efektnost počiva na višelojnosti slika koje evociraju: sve to svedoči o pesnikovom osećanju suverenosti unutar prostora pesme.

Strmoglava povezivanja uzajamna vrlo udaljenih područja značenja, kakva preduzima Domović (a ovde bi vredelo podsetiti da sličan postupak primenjuju poneki od najkreativnijih pesnika na jugoslovenskom prostoru — Tomaž Šalamun, odnosno Vojislav Despotov) — omogućena su zahvaljujući okolnosti da smo svi, pisac kao i njegov pretpostavljeni čitalac, saučesnici u sistemu komunikacije koji je postao globalan. Već u prvoj Domovićevoj knjizi je bila primetna težnja da se iskoriste potencijali ovog komunikativnog univerzuma, ali sada je to učinjeno s više mere i uspešnije. Svet je jedan i njegove simboličke funkcije se mogu dovesti u nama potrebne odnose (reč je o potrebi koju nalaže sam tekst i njegovo razumevanje). Domović, doduše, ne izriče neposredno tu tezu o jednosti sveta, ta teza je deo repertoara tumačenja i kritike, ali u knjizi ipak ima pesama u kojima epohalna dimenzija izlazi u prvi plan. U takve odlomke spadaju i stihovi iz pesme »Žigosan ispod plečke«, inače jedne od boljih celina **Pancir tastature**: »To je bilo vreme! / Ravno kao zaledena tundra. Vrijeme u kojem je / mahovina uvijek rasla na sjevernoj strani / pa čovjek nikako nije mogao zalutati. / Mogao je s lakoćom nositi svemir ili Boga na ramenima / niz pusti put. Sada s teškom mukom svoje tijelo / pomiče kroz zarasle vrtove, / kroz oljušteno more«. Ovo su stihovi antologijske vrednosti, ne samo zbog svoje ponesene retoričnosti, nego pre svega zato što pogadaju u samo središte savremenog osećanja vremena. Vrhunska intuicija bi se mogla potkrepiti i nekim od poznatijih izraza teorija koje govore o koncu jedne epohe. Zanimljivo je da prizvuk sete u navedenim stihovima ne dolazi otuda što prizivaju u sećanje razdoblje minule sreće: lakoća pustog puta nije nešto što bi se rado trampilo da muku zaraslih vrtova (a dakako, tu je u igri i drugi sloj, poigravanje metaforama vrta i puta, od kojih svaka obeležava po jedan opšti duhovni stav i opštu misao o sebi).

U čestim autopoeitičkim pasażima, pročitamo i pesnikovo zaveštanje da će »pisati stvarno« — istinito u smislu istinitog izražavanja one unutrašnjosti koju nazivamo subjektom. Pesnik piše stvarno, on zadržava izvestan kritički odnos prema toj stvarnosti (samim tim što je reformuliše u svom tekstu), ali je kritičnost ublažena i rasuta, uporedimo li je s koncentrisanom eksplozivnošću **Heretika**. Šta bi sve moglo biti razlog tome? Izvan sumnje, tu se potvrđuje autorsko sazrevanje, preteranost prve knjige treba zaboraviti — ali isto tako izvine i svest o promenama u pesnikovom okruženju (u njegovim dominantnim odnosima, ako ne baš u samoj strukturi), svest koja izriču kritiku stavlja pod velik znak pitanja. U **Pancir tastaturi** uočićemo raznovrsniji diskurzivni arsenal no u **Heretiku**: od izrazito ironijskih, do »poslaničkih« fragmenata — a u knjizi se nalazi i jedan samo ovlašno naznačen ciklus (uslovno kažimo pesama o ljubavi), čije je razvijanje moglo doneti naročito plodne rezultate. Knjiga kao knjiga, pesnik kao pesnik, nikada nisu lišeni slabosti ili samo manje uspehli mesta (ovom kritičaru se takvim čini nekoliko pesama), ali čak i ti delovi svedoče o živom duhu jednog pesničkog rada.

Domović se do sada dokazao kao pesnik velike izražajnosti i imaginacije bliske nadrealističkoj. Primitivnije unošenje ironijskih elemenata u pesmu (pa čak i izvestan melanholični odjek koji tu i tamo naslućujemo), znak su njegovog daljeg razvoja koji će, verovatno, još više obogatiti mogućnosti i domete njegove poezije.

□ □ □

u traganju za mačkom

Džon Gribin, »U traganju za Šredingerovom mačkom«, »Prosveta«, 1989., Vladan Panković

vladan panković

U biblioteci »2001 — popularna nauka«, poznate izdavačke kuće »Prosveta« iz Beograda, pojavilo se, u protekloj 1989. godini, još jedno zanimljivo delo, knjiga Džona Gribina, »U traganju za Šredingerovom mačkom«. Sadržaj knjige, koji obuhvata: uvod, prolog, jedanaest glava podeljenih u tri dela, epilog i bibliografiju, odnosi se, kao što to čitaocu, imalo informisanom o modernoj fizici, sugerise već sam naslov, na fundamentalne i metodološke probleme kvantne teorije, a takođe i na njen istorijski razvoj (ilustrovano nizom anegdota iz života značajnih fizičara) i buduće perspektive.

U prvom delu knjige, uz istorijski osvrt na čestični i talasni koncept materije u klasičnoj fizici, razmatraju se saznanja iz atomske i kvantne fizike, od Tomsonovog do Borovog atomskog modela. U drugom delu, pak, analizira se period od otkrića kvantne mehanike do njenih mnogobrojnih aplikacija u fizici (teorije atomskog jezgra, laseri, superprovodnost) i van nje (molekularna biologija). Ukratko rečeno, sadržaj prva dva dela knjige u mnogome podseća na sadržaje drugih knjiga iz kvantne fizike namenjenih širem auditorijumu, čiji broj kod nas nije beznačajan (bez detaljnijih bibliografskih podataka pomenimo samo dela Vernera Hajzenberga, Nilsa Bora, Dejvida Boma, Zvonka Marića, Ričarda Fajnmana, Leonida Ponomarjova, Ivana Supeka, Dragiša Ivanovića, itd.). Upravo zato teško bi se moglo složiti sa Gribinovom tvrdnjom iz uvoda, da bi broj knjiga o popularnoj prezentaciji kvantne fizike jedva bio dovoljan za prekrivanje površine radnog stola (str. 13.).

U trećem, bez sumnje najzanimljivijem, delu knjige, autor opisuje najfascinantnije aspekte kvantne teorije: Hajzenbergove relacije neodređenosti, Borov princip komplementarnosti, Kopenhagensku interpretaciju kvantne mehanike i paradokse koji iz nje slede, EPR — paradoks Ajnštajna, Podolskog, Rozena, paradoks Šredingerove mačke, itd. Naravno, ovde nije reč o paradoksima same teorije, već o paradoksima naše intuicije kada se sretnemo sa konsekvencama kvantne mehanike. Tako, na primer, na osnovu Belove teorijske analize, tj. nejednakosti, i docnijih eksperimentalnih provera EPR-a, sledi da između udaljenih kvantnih objekata, koji su bili u prethodnoj interakciji, odista postoje svojevrstne distantne korelacije koje se mogu tumačiti i kao međusobni uticaji koji se prenose brzinom većom od brzine svetlosti (iako se ovo ne može koristiti za komuniciranje nadsvetlosnim brzinama). (Uz-gred, spomenimo, da su značajni doprinosi proučavanju EPR-a, distantnih korelacija i Belove nejednakosti, dali prof. dr. Fedor Herbut, prof. dr. Milan Vujičić, i, prof. dr. Igor Ivanović sa beogradskog prirodno-matematičkog fakulteta.) Što se paradoksa Šredingerove mačke tiče, tu se, na nivou spekulativne analize, srećemo sa mogućnošću, da se pri određenom tipu interakcije živog bića sa kvantnim objektom i mernim uređajem, čitav interakcioni sklop objekata ude u takvom stanju u kome nije moguće decidirano tvrditi ni da je živo biće i dalje

živo, ni da je živo biće umrlo, ali je moguće konzistentno tvrditi da se nalazi u stanju koherentne smeše, tj. superpozicije života i smrti. U istom poglavlju Gribin analizira i Fajnmanovu konvenciju u kvantnoj teoriji polja prema kojoj se antičestice, tj. antimaterija, koje se kreću u standardnom smeru vremena (od prošlosti ka budućnosti) mogu smatrati česticama, tj. materijom, ali koje se kreću u inverznom smeru vremena (od budućnosti ka prošlosti). Gribin, dakle, nastoji i uspeva da čitaoca zaprepasti saznanjima moderne fizike, sledeći znamenitu misao Nilsa Bora da ukoliko u početku niste začuđeni kvantnom teorijom onda je nikada nećete razumeti. Fasciniranju čitaoca, osim izazovnosti samog sadržaja (koji je ovde u znatnoj meri originalan u odnosu na sadržaje pomenutih knjiga drugih autora u kvantnoj fizici) veoma doprinosi i forma Gribinovog pripovedanja koju karakterišu jasnost i jednostavnost. Jer upravo, kada čitalac sledeći niz jasnih i jednostavnih formulacija dođe do paradoksalnih zaključaka, stepen njegove frustracije mnogo je veći nego u slučaju u kome bi za paradoksalnost sadržaja mogao otkrivati nejasno i komplikovano izražavanje pisca teksta.

S aspekta čitaoca koji se sa paradoksima kvantne fizike ne sreće prvi put, Gribinu bi se moglo uputiti manje zamerke zbog nepreciznosti u obradi sadržaja. Na primer, kada je reč o Everetovoj interpretaciji kvantne mehanike (koja valja da na najekstravagantniji mogući način želi da nam učini bliskim spomenute paradokse), Gribin osim njenog »many world« aspekta (aspekta mnogostrukih svetova), ne spominje njen drugi »relative state« aspekt (aspekt relativnih stanja), koji je, u suštini kontradiktoran prvom. Zbog potrebe eliminisanja ovih kontradikcija Everetova interpretacija (koju Gribin preferira) baš kao i mnoge druge interpretacije (koje Gribin ne spominje), »siromašnije« su od konvencionalne, Kopenhagenske interpretacije po svojoj predikcionoj moći, mada jedino tamo gde je to veoma teško eksperimentalno proveriti. Navedimo, uzgred, da su problemi Everetove teorije, prevaziđeni u »relative collapse« interpretaciji (interpretaciji relativnog kolapsa) prof. dr. Fedora Herbuta, koja se može smatrati daljom generalizacijom, kako Everetove tako i Kopenhagenske interpretacije. Takođe bi se moglo primetiti da su efekti realnog ili bar mogućeg komuniciranja nadsvetlosnim brzinama, o kojima Gribin govori na str. 242. — 243., još uvek pod velikim znakom sumnje, i da, bar zasad, nemaju onu naučnu težinu kakvu im priznaje Gribin.

Na kraju, navedimo da je knjiga »U traganju za Šredingerovom mačkom« lepo ilustrovana i opremljena, ali da se izdavaču može uputiti primedba na neusklađenost prevoda stručnih termina. Npr., umesto izraza »interferirajući termin« (str. 179.) treba da stoji »interferencijski član (term)«, umesto »momentum« (str. 130.) — »impuls«, umesto »merna teorija« (str. 273.) — »gejđž teorija«, ili »kalibraciono invarijantna teorija«, itd. Posebno je nedopustivo prevoditi u referencama imena inostranih stručnih časopisa za fiziku. Npr. u napomeni 1 na str. 193. piše »Fizički pregled«, a trebalo je ostaviti u originalu »Physical Review«, ili u napomeni 1 na str. 226 piše »Fizika«, a trebalo je ostaviti »Physics«. Osim grešaka, prevod se u celini može smatrati vrlo uspehim. Nadajmo se da će spomenuti nedostaci, koji nikako ne mogu umanjiti ukupan povoljan utisak o izuzetnoj knjizi Džona Gribina, biti ispravljani u narednim izdanjima.

